

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

КРИВОШИЯ
Ігор Миколайович

© всі права застережені,
авторство закріплене у нотаріальному порядку,
використання будь-яких матеріалів –
лише з дозволу автора.

м. Київ
2012 рік

Анотація:

У статті вперше на Україні концептуальні засади адміністративного примусу знаходять своє висвітлення на основі загальних європейських стандартів і норм, а також розкрита його правова перспектива. Викладений у ній поглиблений і всебічний аналіз дозволяє зробити новий поштовх в русі реформування публічної адміністрації і підвищити рівень довіри громадян до адміністративно-примусових заходів у механізмі державно-правового регулювання.

ключові слова: адміністративний примус, правова перспектива, реформування публічної адміністрації, загальні європейські стандарти і норми, довіра громадян до влади.

Аннотация:

В статье впервые на Украине концептуальные основы административного принуждения находят свое освещение на почве общих европейских стандартов и норм, а также раскрыта при этом его правовая перспектива. Изложенный в ней углубленный и всесторонний анализ позволяет сделать новый толчок в ходе дальнейшего реформирования публичной администрации и повысить уровень доверия граждан к административно-принудительным мерам в механизме государственно-правового регулирования.

ключевые слова: административное принуждение, правовая перспектива, реформирование публичной администрации, общие европейские стандарты и нормы, доверие граждан к власти.

Abstract (summary):

In this article for the first time in Ukraine conceptual foundations of law enforcement in administrative sphere were examined on the basis of common European norms and standards. The prospects of law enforcement in administrative sphere were also concerns of the proposed investigation and its deep and comprehensive analysis gives a new incentive to reforms in public administration and shows the ways to increase public confidence in administrative measures implemented with the use of force.

keywords: law enforcement in administrative sphere, prospects of law, reforms of public administration, common European standards and norms, public confidence

В українській правовій науці до сих пір висвітлювалися лише окремі сторони предмету адміністративного примусу, робилися поверхові спроби пов'язати їх між собою класифікаційним розподілом, спираючись при цьому на доробок російських дослідників у цій галузі, але свої власні українські концептуальні розробки, які б не лише включали праці російських фахівців, але й охоплювали б праці науковців європейського рівня, до сих пір ще не проводилися. Правовий розвиток в нашій державі йде шляхом удосконалення, набирає обертів нова хвиля реформування адміністративних відносин, отже актуальність теми адміністративного примусу знаходить своє вираження через низку нових проблем.

Основна проблема полягає у необхідності встановити місце послуг з вжиття заходів адміністративного примусу у галузі публічного права у зв'язку з переходом в Україні на європейські стандарти у царині публічних відносин між державою і індивідом, оскільки основне завдання публічної влади внаслідок такого переходу було визначене не як застосування державою відносно індивідів загальних принципів адміністративного управління, а як надання особам адміністративних послуг у сфері публічного адміністрування. Це призводить до того, що постає питання про сутність заходів примусу, які застосовуються в ході виконання державою своїх функцій, оскільки вони визначаються вже не тільки нормами публічного, але й приватного права. При цьому законодавцем паралельно було встановлено, що публічний інтерес повинен слугувати приватним цілям, які узгоджуються з суспільними потребами. Звідси виникає наступна з зазначених вище проблем і вона полягає у встановленні місця послуг, пов'язаних із застосуванням примусових заходів, які надаються державою всьому суспільству в цілому, а не окремим приватним особам, тобто у визначенні ролі адміністративного примусу у галузі публічного права.

Оскільки адміністративний примус у галузі публічного права виникає на основі адміністративного примусу у галузі адміністративного права, розв'язання цього завдання буде нерозривно пов'язане зі встановленням суті адміністративного примусу, що одночасно звужує об'єкт дослідження: від аналізу адміністративного примусу у галузі публічного права в цілому слід перейти до аналізу адміністративного примусу у галузі адміністративного права зокрема. Це буде третьою проблемою, з якою дослідник зіштовхується, коли намагається проаналізувати сутність адміністративного примусу в українському праві. З вищевикладеного випливає, що першочерговим завданням статті буде дослідження саме того, як публічний інтерес повинен слугувати приватним цілям під час застосування примусових заходів в ході здійснення державою своїх адміністративних функцій.

В процесі аналізу поставлене завдання реалізується перш за все через призму тлумачення нормативно-правових актів у використаних наукових роботах українських і зарубіжних фахівців. Головним джерелом для будь-якої розвідки у галузі права виступають діючі на даний час нормативно-правові акти. Тому насамперед необхідно зазначити, що для адміністративного примусу на Україні правову базу створюють два кодекси і декілька інших вказаних нижче офіційних документів. На превеликий жаль, до сих пір повного Адміністративного і повного Адміністративно-процесуального Кодексу, які б охоплювали всі адміністративні і адміністративно-процесуальні відносини в державі, на Україні не існує. Їхню функцію поки що виконують Кодекс України про адміністративні правопорушення (прийнятий 7 грудня 1984 р.) і Кодекс адміністративного судочинства України (прийнятий 6 липня 2005 р.) з відповідними змінами і доповненнями. Вони регулюють більшість питань, пов'язаних з застосуванням адміністративного примусу, в той час як решта регулюється окремими законами, найважливішими серед яких є Закон України "Про міліцію" від 20 грудня 1990 р. і Закон України "Про правовий режим надзвичайного стану" від 16 березня 2000 р., та численними підзаконними нормативно-правовими актами.

У вітчизняній правовій науці загальнотеоретичні проблеми адміністративного примусу висвітлюють праці лише А. Т. Комзюка і Т. О. Коломоєць. Кожен з вказаних авторів опублікував монографію на цю тему, а Т. О. Коломоєць написала ще й декілька статей. Монографія А. Т. Комзюка має назву "Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації" і є першою за часом створення публікацією подібного роду на Україні. У цьому полягає її основна заслуга, проте вона все ж таки має не стільки всеохоплюючий, скільки переважно відомчий характер, тобто присвячена проблемам діяльності органів внутрішніх справ. В українській правовій науці всеохоплюючий характер має лише монографія Т. О. Коломоєць "Адміністративний примус в публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації", в якій вона виклала питання, пов'язані з сутністю адміністративного примусу, у досить послідовному і систематичному вигляді, торкнувшись при цьому і ряду практичних положень.

Проте дана праця має і ряд недоліків, головним з яких є використання робіт виключно російських авторів і відповідне невикористання сучасного і минулого досвіду європейських правників у цій сфері. Використання праць Гегеля становить виняток, але вони ніяк не пов'язані з сутністю проблеми надання послуг у галузі публічного права, оскільки стосуються лише висвітлення проблеми визначення загальних принципів державного управління, звідси сформульовані на їхній основі цілі **адміністративного примусу** нею були

визначені без урахування нових законодавчих підходів до встановлення його мети (стаття "Щодо питання визначення мети адміністративного примусу в публічному праві України"). Отже, мета адміністративного примусу була визначена нею у перехідний період (від панування у законодавстві одних підходів до застосування в ньому кардинально відмінних) і тому сутність нових підходів, які полягають у наданні державою послуг у галузі публічного права, у її роботі не знайшла свого висвітлення.

У подальших працях дослідниці вдалося таки зробити певні кроки у цьому напрямку. Оскільки вона розпочала послідовне переопрацювання проблеми класифікації поглядів російських юристів з урахуванням чинного законодавства (стаття "Щодо доцільності системного підходу при дослідженні потенціалу адміністративного примусу в публічному праві України"), її увага зосередилася на питанні нового підходу до положень, необхідних для такої класифікації (стаття "Генезис та основні пріоритетні напрямки доктринального дослідження публічного права як нормативної підстави адміністративного примусу"). Оскільки такі положення уже не можна було знайти у працях Гегеля, вона звернулася до положень, встановлених ще у давньому римському праві, всебічне дослідження яких так і не провела.

З вищевикладеного постає необхідність залучити до числа джерел праці з класичного римського права і з класичної європейської правової філософії для ширшого висвітлення питань, пов'язаних з виникненням адміністративного примусу і його подальшим розвитком, які є засадничого і спеціального характеру.

В якості робіт **засадничого** характеру використані: 1) ґрунтовна розробка, написана на цю тему вітчизняними вченими О. А. Підприпригорою і Є. О. Харитоновим - "Римське право", яка уже давно має характер класичного підручника у цій сфері; 2) робота "Метафізичні начала вчення про право" Імануїла Канта, присвячена розгляду римського права в широкому культурологічному контексті, в якому він на перше місце поставив категорію "приватний інтерес", оскільки і в його час, і в наш час на ньому засновується законодавство і право, чим заклав підвалини виникнення філософії права у вигляді самостійної дисципліни. До уваги взяті праці і його найближчих послідовників і наступників, а саме: Р. Штамmlера (1856-1938), Р. фон Моля (1799-1875), К. Т. Велькера (1790-1869), О. Бера (1817-1895), Ф. Ю. Шталя (1802-1861), Р. фон Гнейста (1816-1895), які під впливом його поглядів створили поняття **правової держави**, процес формування якої відбувається в сучасній Україні на основі положень, в цілому розроблених цими ж правниками.

В якості роботи **спеціального** характеру була використана монографія відомого вітчизняного дослідника римського права професора М. Я. Пергамента "Договорная неустойка и интерес в римском и современном гражданском

праве", яка висвітлює роль приватних інтересів у правовідносинах, що мали місце за давньоримських часів, у більш вузькому науковому плані. Актуальність цієї роботи полягає в тому, що М. Я. Пергамент (1866-1932) поєднав дослідження ролі приватних інтересів у римському праві, в якому основною категорією виступав публічний інтерес, з дослідженням ролі приватних інтересів у сучасному праві, в якому приватний інтерес виступає основою законодавства і права. Концепція "приватного інтересу" була створена відомим римським юристом Доміцієм Ульпіаном (Domitius Ulpianus, 170—223 p.p.). В подальшому в якості виразника приватних інтересів у римському праві розумілася "правова спільнота", концепція якої була розроблена відомим римським юристом і філософом Цицероном (Marcus Tullius Cicerō, 106-43 p.p.). Ідеї "правової спільноти" слугували першоосновою для формування у ХІХ ст. поняття "правової держави" у працях німецьких юристів, які були послідовниками Імануїла Канта.

Для порівняння в якості іншої роботи спеціального характеру була використана робота молодого сучасного дослідника І. П. Андрушко "Категорія "інтерес" у конституційному праві: поняття і зміст", яка проводить аналіз ролі інтересу в сучасних умовах через призму застарілих радянських джерел і творів К. Маркса і Ф. Енгельса, відшукуючи саме в них світоглядні орієнтири для зміцнення сучасного правового суспільства, що **гальмує** і розуміння, і впровадження концепції розбудови правової держави на Україні.

Для аналізу конкретних видів адміністративного примусу були залучені всі наявні з цього приводу на Україні посібники і статті: 1) два **посібники** під назвою "Адміністративна відповідальність" - один з них написаний Т. О. Коломоєць, а другий В. К. Колпаковим; 2) **стаття** О. Кривенко "Юридична природа адміністративно-попереджувальних заходів" на тему адміністративного попередження; 3) **стаття** О. Кулешова "Застосування адміністративною службою міліції примусових заходів припинення правопорушень" на тему адміністративного припинення.

Загальний аналіз примусу як правового явища

Для того, щоб зрозуміти сутність будь-якого правового явища, перш за все необхідно його дослідити в історичній перспективі. З цієї точки зору найвагомішу роль відіграють для нас саме погляди класичних римських юристів, оскільки вони заклали фундамент сучасної правової культури. У нашому випадку ми маємо також ще інші причини до них звертатися. По-перше, вітчизняна православна культура ще з часів рецепції римського права Візантією до сих пір використовує римські правові канони у своїх внутрішньоцерковних правовідносинах, що закріплено у відповідних церковних уставах. Цей факт промовисто говорить про те, що для неї характерна морально-правова оцінка

примусу саме з огляду на його відповідність чи невідповідність нормам римського права. По-друге, з часу прийняття нового Цивільного кодексу, який у нашій державі є найважливішим після Конституції правовим актом, ми відтепер маємо закріплення канонів римського права в якості пануючих уже на правовому рівні. Це закономірно приводить нас до того, щоб розібратися в сутності поняття адміністративного примусу в римській правовій культурі і правовій традиції.

У своїх поглядах про джерела права римські юристи вважали, що воно ґрунтується не стільки на Божій волі, скільки на відповідності правових приписів природному праву, яке розумілося як уособлення загального стану космічної гармонії у Всесвіті і протиставлялося суспільному хаосу. Власне кажучи, їхні погляди засвідчували панівні язичницькі уявлення тих часів. У відповідності з ними загальним принципам справедливості повинні підкорюватися однаковою мірою і боги, і люди. Проте вироблені ними правові погляди були настільки досконалі, що в подальшому знайшли своє застосування навіть під час вирішення візантійськими правниками майнових і немайнових судових спорів, що носили в тому числі й внутрішньоцерковний характер, оскільки досягнення особистих і матеріальних благ не ставилося за мету діяльності, яку вела у суспільстві церква, а тому з її боку заперечень не виникало. Таким чином, кінцевою метою застосування примусу у римському праві у всі часи його існування було й залишалося відновлення у світі миру, гармонії і злагоди з метою недопущення сваволі, безладу і хаосу, тому "боротьба із самочинною розправою, як одна з складових частин забезпечення публічного порядку, була в центрі уваги римських правознавців та урядовців" [8, 309].

Сутність застосування саме адміністративного примусу у римському праві полягала у тому, що він виникав не через необхідність створення системи гарантій у сфері дотримання зобов'язальних відносин (бо будь-який примус відносно осіб міг здійснювати лише суд), а через наявність проблем, пов'язаних з упорядкуванням системи звичайних речових прав. На думку римських юристів, структура права власності складалася з права володіння, користування і розпорядження, але зрештою його первинною основою виступало право володіння, яке у свою чергу ґрунтувалося на праві речового посідання. Право посідання визначалося як право особи на володіння будь-якою наявною у неї річчю доки не вступить в силу з цього приводу законний вирок суду, незалежно від способів її набуття, які могли бути як законними, так і незаконними: "Феномен посідання, як самостійного правового інституту, полягав у тому, що фактичне володіння річчю, яке ґрунтувалося на факті, а не на праві, все ж одержувало правовий захист" [8, там само]. Звідси випливає, що сутність адміністративної відповідальності полягала у тому, що вона наступала не за порушення речових зобов'язань, а за порушення встановлених

адміністративних принципів посідання речей, тобто - за самосуд.

Таким чином, слід зазначити, що адміністративний примус не мав цілеспрямованого вольового характеру застосування державою свого впливу на визначених осіб з метою вироблення у них певної поведінки, а знаходився в руках самих приватних осіб, яким державою були надані повноваження захищати існуючі у них речові права самостійно до моменту судового вирішення усіх спірних питань, безпосередньо пов'язаних з виникненням у них прав на свої речі.

Визначення адміністративного примусу

В українській правовій науці існують два визначення адміністративного примусу. Перше з них належить Т. О. Коломоєць, яка виходила з того, що у римському праві (коли його розглядати як систему права, на відміну від погляду на нього як на навчальну дисципліну), не існувало поділу права на приватне і публічне, тому при розгляді у ньому місця адміністративного примусу "досліджувати публічне право слід у його співвідношенні, взаємодії із приватним" [4, 16].

Виходячи з цього, на її точку зору, адміністративний примус слід розглядати у широкому і у вузькому сенсі цього слова. У вузькому сенсі цього слова "адміністративний примус - легальна можливість уповноважених державних органів (осіб) здійснення певних дій щодо обмеження прав, свобод і інтересів осіб (адміністративний примус у суб'єктивному розумінні, що існує поряд з адміністративним примусом в об'єктивному розумінні як сукупність правових норм, які визначають засади його існування)" [3, стор. 116].

Отже, вона ставить в залежність визначення адміністративного примусу в об'єктивному розумінні від його визначення в суб'єктивному розумінні і при цьому розглядає його виключно у негативному аспекті як обмеження інтересів, прав і свобод громадян. Однак з цього приводу хотілося б зазначити, що у римському праві адміністративний примус розглядався головню у позитивному аспекті і розумівся як реалізація особою свого права на захист посідання своїх речей. Для здійснення цього захисту необхідною передумовою є отримання адміністративної постанови у формі інтердикту від осіб, що займаються досудовим слідством, а на стадії виконання можна було обходитися і без допомоги з боку держави [8, стор. 310], що говорить про те, що слід внести корективи і у визначення адміністративного примусу в об'єктивному розумінні цього слова, оскільки ним регулюються не лише правові норми, що стосуються державних посадових осіб, а й правові норми, які мають відношення до процедури приватного виконання.

У більш широкому сенсі цього слова адміністративний примус, на думку Т. О. Коломоєць, - "це особливий, комплексний, поліструктурований,

об'єктивно необхідний та обумовлений різновид державно-правового примусу, визначені нормами публічного права способи офіційного фізичного або психічного впливу уповноважених державних органів виконавчої влади, в деяких випадках суддів, посадових судових осіб, а в деяких випадках і громадських об'єднань на свідомість та поведінку фізичних та юридичних осіб навіть всупереч їх волі та бажанню у вигляді особистих, майнових, організаційних обмежень їх прав, свобод та інтересів у випадках вчинення цими особами протиправних діянь (адміністративних правопорушень) або в умовах надзвичайних обставин в межах окремого економічного, спрощеного, оперативного адміністративного провадження задля досягнення багатоаспектної ретроперспективної мети" [3, стор. 118].

Отже, адміністративний примус загалом визначається в рамках правосвідомості та правової поведінки як один із методів правового регулювання, як один із способів правового впливу на правовідносини. Оскільки правова поведінка складається з протиправної та непротивної, доцільно знову виділити у правовому впливі позитивний та негативний аспект. Надаючи основного значення позитивному аспекту правового впливу, Т. О. Коломоєць знову закономірно визначає його через негативний, оскільки на її думку він здійснюється у вигляді особистих, майнових, організаційних обмежень прав, свобод та інтересів осіб.

Проте у цьому визначенні, на відміну від попереднього, була справедливо розширена сфера застосування адміністративного примусу у порівнянні з римським правом на відносини, що не мають на меті правове регулювання статусу речей, а стосуються правового регулювання зобов'язань. Оскільки навіть коли речі будуть розглядатися у відповідності до всіх канонів римського права не лише як речі, які сприймаються на дотик (тілесні), а й як речі, які на дотик не сприймаються (безтілесні), особисті майнові та немайнові відносини у цивільному праві носять у нинішніх умовах рецепції римських правових понять не речовий, а зобов'язальний характер. Однак хоча адміністративне право у сучасній правовій науці розглядається через призму цивільного права, на мою думку, все рівно речовий характер відносин, які регулюються адміністративним правом, зберігається, оскільки адміністративний примус уже не обмежується заходами адміністративної відповідальності, а й включає в себе заходи адміністративного попередження і припинення правопорушень.

Тому актуальним є також і більш раннє у часі визначення А. Т. Комзюка (незважаючи на те, що воно було в цілому заново перероблене Т. О. Коломоєм), за яким "адміністративний примус - це застосування відповідними суб'єктами до осіб, які не перебувають в їх підпорядкуванні, незалежно від волі та бажання останніх передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового, особистісного та іншого характеру з

метою охорони суспільних відносин, що виникають у сфері державного управління, шляхом попередження і припинення правопорушень, покарання за їх вчинення" [7, 35].

Після аналізу питань, пов'язаних з визначенням поняття адміністративного примусу, перейдемо до розгляду його ознак, які визначають його місце у правовій системі і його роль у механізмі правового регулювання, **які будуть розглянуті в наступному номері.**

Список використаної літератури:

- 1) Кодекс України про адміністративні правопорушення: станом на 10 січня 2011 р. - К.: Велес, 2011. - 223 с.
- 2) Кодекс адміністративного судочинства України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. А. Т. Комзюка. - К.: Вид-во "Прецедент", 2009. - 860 с.
- 3) Коломoeць Т. Адміністративний примус в публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації [Монографія] / За заг. ред. В. К. Шкарупи. - Запоріжжя: "Поліграф", 2004. - 404 с.
- 4) Коломoeць Т. Генезис та основні пріоритетні напрямки доктринального дослідження публічного права як нормативної підстави адміністративного примусу // Підприємництво, господарство і право. - 2004. - № 9. - С. 13-16.
- 5) Коломoeць Т. Генезис та основні пріоритетні напрямки доктринального дослідження публічного права як нормативної підстави адміністративного примусу // Підприємництво, господарство і право. - 2004. - № 9. - С. 13-16.
- 6) Коломoeць Т. Щодо питання визначення мети адміністративного примусу в публічному праві України // Підприємництво, господарство і право. - 2004. - № 1. - С. 12-15.
- 7) Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації [Монографія] / За заг. ред. О. М. Бандурки. - Харків: вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. - 336 с.
- 8) Підпригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право: підручник. - К.: Юрінком Інтер, 2006. - 512 с.
- 9) Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України, 16 березня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 23. - С. 176.
- 10) Про міліцію: Закон України, 20 грудня 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 4. - С. 20.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

КРИВОШИЯ
Ігор Миколайович

© всі права застережені,
авторство закріплене у нотаріальному порядку,
використання будь-яких матеріалів –
лише з дозволу автора.

м. Київ
2012 рік

Анотація:

У статті вперше на Україні концептуальні засади адміністративного примусу знаходять своє висвітлення на основі загальних європейських стандартів і норм, а також розкрита його правова перспектива. Викладений у ній поглиблений і всебічний аналіз дозволяє зробити новий поштовх в русі реформування публічної адміністрації і підвищити рівень довіри громадян до адміністративно-примусових заходів у механізмі державно-правового регулювання.

ключові слова: адміністративний примус, правова перспектива, реформування публічної адміністрації, загальні європейські стандарти і норми, довіра громадян до влади.

Аннотация:

В статье впервые на Украине концептуальные основы административного принуждения находят свое освещение на почве общих европейских стандартов и норм, а также раскрыта при этом его правовая перспектива. Изложенный в ней углубленный и всесторонний анализ позволяет сделать новый толчок в ходе дальнейшего реформирования публичной администрации и повысить уровень доверия граждан к административно-принудительным мерам в механизме государственно-правового регулирования.

ключевые слова: административное принуждение, правовая перспектива, реформирование публичной администрации, общие европейские стандарты и нормы, доверие граждан к власти.

Abstract (summary):

In this article for the first time in Ukraine conceptual foundations of law enforcement in administrative sphere were examined on the basis of common European norms and standards. The prospects of law enforcement in administrative sphere were also concerns of the proposed investigation and its deep and comprehensive analysis gives a new incentive to reforms in public administration and shows the ways to increase public confidence in administrative measures implemented with the use of force.

keywords: law enforcement in administrative sphere, prospects of law, reforms of public administration, common European standards and norms, public confidence

(продовження)

У попередньому номері ми розглядали питання, пов'язані з визначенням поняття адміністративного примусу, тепер перейдемо до аналізу його ознак, які визначають його місце у правовій системі і його роль у механізмі правового регулювання.

Місце адміністративного примусу у правовій системі

Насамперед необхідно зазначити, що адміністративно-правове регулювання не відігравало значної ролі у римському правовому житті, оскільки норми адміністративного права, як і інші правові норми, були пов'язані перш за все з правом на позов на відшкодування збитків, отриманих в результаті чийх-небудь дій, що покладало виконання адміністративних функцій значною мірою на самих учасників і сторін у судовому процесі. Проте потрібно провести розрізнення між поняттями правового регулювання і правової системи. Поняття правової системи характеризує правову дійсність у її статичному аспекті, у той час як правове регулювання охоплює її зворотній (динамічний) бік. Отже, їх зіставлення дозволяє описувати правову дійсність в цілому, що необхідно для повної характеристики будь-якого правового явища, у тому числі й адміністративного примусу.

Правова дійсність у римському праві існувала як правова система, заснована на принципах природної справедливості, що мали при цьому моральний характер, отже забезпечувалася волею богів і знаходилася поза межами дії норм права. На думку І. Канта, не лише у римському праві, але й у всіх його подальших рецепціях, правосвідомість виходила з того, що **"те зло, яке ти робиш кому-небудь іншому з тих людей, які на це не заслуговують, ти робиш і самому собі"** [3, 367], а отже й, зрештою "покарання за вироком суду (роена forensis) відрізняється від природної кари (роена naturalis) тим, що в останньому випадку порок сам себе карає" [3, 366] і ніякого адміністративного примусу при цьому просто непотрібно. Потреба у ньому виникає лише тоді, коли держава надає адміністративні послуги приватним особам, які живуть у відповідності з нормами моралі і, маючи на своєму боці адміністративний примус, прагнуть убезпечити себе від протиправного порушення порядку речей, який розглядається ними як звичайний. Звідси випливає, що заходи адміністративного примусу в цілому з точки зору їх ролі у римській судовій системі, є похідними від заходів адміністративного попередження, оскільки за своєю сутністю у римському праві адміністративний примус є тією чи іншою формою уповноваження приватних осіб публічною владою захищати свої речові права до того моменту, доки вони не будуть оформлені рішенням суду. Зрозуміло, що у сучасному праві можна вести мову про те, що особи

реалізують свої права та обов'язки не тільки самостійно, а й за допомогою державних органів, які надають їм у цьому адміністративні послуги і допомагають робити це більш ефективно.

Раніше при визначенні адміністративного примусу у вузькому розумінні цього слова було встановлено, що адміністративний примус не виконує обидві основні функції, покладені на публічно-правовий примус в цілому (охоронну і каральну), а виконує базово лише одну з них (охоронну). Охоронну функцію адміністративного примусу російські дореволюційні теоретики у галузі права називали негативною функцією, оскільки "метою діяльності адміністрації є охорона громадського порядку і спокою шляхом обмеження природної свободи індивідуума примусовими засобами, а не надання позитивної послуги" [4, 96]. Під позитивною (каральною) послугою розумілася не послуга з адміністративного попередження, припинення і покарання правопорушень, а послуга з кримінального покарання винних у скоєнні злочинів, оскільки ця послуга державою надається суспільству не в адміністративному (позасудовому) порядку, а лише виключно через суд.

У порівнянні з радянськими часами сфера застосування адміністративного примусу на Україні зменшилася, оскільки суттєво зменшилася роль, яку відіграють у суспільстві самі охоронювані речові права (право відання майном і право управління майном) у зв'язку з переходом на нові цивільні правовідносини. Якщо раніше охоронювані речові права в умовах відсутності в суспільстві поняття повної приватної власності характеризували лише суспільну і особисту (часткову приватну) власність, то в нинішніх умовах вони майже цілковито поглинені поняттям повної приватної власності [4, 115]. Проте адміністративний примус до сих пір в законодавстві не має офіційного статусу, тому що не прийнятий жодний нормативно-правовий акт, який визначає у нових умовах конкретні сфери його застосування [4, 112].

Звідси його ознаки встановлюються виключно у відповідній науковій літературі. На думку науковців, найпершою його ознакою є те, що він застосовується від імені держави, тобто має офіційний, владний характер [4, 103]. Проте наступною його ознакою буде те, що він виникає на основі законів, але здійснюється на основі підзаконних нормативно-правових актів [7, 33], отже не всі гілки влади і не всі органи держави при цьому уповноважені на його застосування, а лише ті з них, які відносяться до виконавчої влади. У тому випадку, коли його застосовують суди, можна вести мову про те, що виконавча влада делегувала їм свої права і повноваження [7, 31-32]. Незважаючи на те, що неодмінним залишається позасудовий характер застосування заходів адміністративного примусу, це не виключає можливості їхнього судового оскарження шляхом окремого звернення з цього приводу до суду [4, 101-102].

Наступною його ознакою, яка прямо впливає з попередньої, буде спро-

щена процедура його застосування, у порівнянні з іншими видами публічного примусу [4, 117]. Нарешті, четверта його ознака ще більше конкретизує його сутність і при цьому визначає коло суб'єктів виконавчої влади, які уповноважені на застосування адміністративно-примусових заходів. Згідно з цією ознакою, адміністративний примус завжди має зовнішнє спрямування і при цьому не має внутрішнього, тобто як суб'єкти, які його застосовують, так і об'єкти, щодо яких здійснюється його застосування, не можуть перебувати у стані службової підлеглості один до одного (навіть коли мова йде про правовідносини, що виникають між суб'єктами самої виконавчої влади), оскільки в іншому випадку діяли б нормативно-правові положення, що визначають якісно інший вид публічного примусу - дисциплінарний [4, 105; 7, 33].

Роль адміністративного примусу у механізмі правового регулювання

Для того, щоб у суспільстві почав діяти механізм правового регулювання, в якому належне місце посідає адміністративний примус, перш за все у ньому повинна утворитися правова система, в якій правове регулювання розглядається як різновид природного регулювання: у цьому випадку правове регулювання буде поставати ще одним різновидом правових послуг. Таким чином у першу чергу слід відмітити допоміжний характер адміністративного примусу, оскільки він виникає на базі адміністративного переконання і разом з ним є одним з двох різновидів адміністративної діяльності держави [4, 102-104]. На вихідній стадії правового регулювання, коли йде процес утворення правових норм, адміністративний примус характеризується тим, що може вважатися не лише одним із методів адміністративної діяльності держави, а й основним методом розв'язання державою протиріч між особами у суспільстві, оскільки його норми саме для того й створюються, щоб в процесі надання в подальшому правових послуг вони носили переважно безспірний характер.

У цій якості адміністративний примус є "основною ознакою держави в цілому" [4, 99; 4, 108; 7, 28], **інакше кажучи**, є основною ознакою публічної влади і з цього приводу слід зазначити, що між адміністративним примусом і публічною владою законодавцем встановлений зворотний зв'язок. Зворотний зв'язок - це вплив результату функціонування якого-небудь правового явища на характер його подальшого функціонування. Отже, сутність зворотного зв'язку між адміністративним примусом і публічною владою полягає у тому, що результат правового впливу на правові відносини в державі за допомогою заходів адміністративного примусу відбивається на характері використання цих заходів. Таким чином, можна вести мову про те, що адміністративний

примус носить демократичний характер і в цьому полягає його найперша і основна ознака. Тобто найпершою основною ознакою адміністративного примусу постає публічна влада як наслідок реалізації його заходів, оскільки за його допомогою держава має можливість враховувати приватні інтереси громадян і у безспірний спосіб здійснювати свій правовий вплив. Зворотний зв'язок між державою та її громадянами - це складова успіху при реформуванні правової системи українського суспільства на європейських засадах.

Адміністративно-правові норми, які регулюють адміністративний примус, мають за свою другу основну ознаку множинність власного характеру. При цьому вони розрізняються за об'єктом і суб'єктом свого впливу: звідси необхідно зазначити, що критерієм розрізнення слугує місце, яке вони займають у правових відносинах, на які вони здійснюють свій правовий вплив.

§ 1. Суб'єкти правового впливу

За своїм суб'єктом норми, які регулюють заходи адміністративного примусу, характеризуються тим, що їхні джерела містяться не лише у галузі адміністративного права, але одночасно знаходяться і у багатьох інших галузях. Цим самим норми, які у публічному праві регулюють адміністративний примус, відрізняються від норм, які у публічному праві регулюють інші види примусу (напр., регулюють примус у кримінальному праві), оскільки застосування норм, які регулюють усі інші види примусу, визначається виключно тією галуззю, з якої вони походять [4, 102; 4, 104; 4, 117]. Інакше кажучи, правові норми, які регулюють заходи адміністративного примусу, знаходяться не лише у "Кодексі України про адміністративні правопорушення", але містяться також і в інших, зокрема у "Кримінальному Кодексі України" і т.п., в той час як правові норми, які регулюють заходи кримінального примусу, знаходяться виключно в "Кримінальному Кодексі України". Таким чином, можна вважати, що адміністративний примус у публічному праві має комплексний характер і в цьому полягає його третя і не менш важлива ознака.

Суттєвим також є і те, що комплексний характер у даному випадку має одночасно свою об'єктивну і суб'єктивну сторони. "Існують випадки, коли загроза суспільним відносинам виникає об'єктивно, наприклад, внаслідок дії сил природи, тобто за відсутності протиправної поведінки, проте необхідність її усунення є не менш актуальною" [7, 28] і це призводить до того, що адміністративний примус повинен застосовуватися об'єктивно, оскільки в іншому випадку має місце суб'єктивне його застосування. Об'єктивна сторона адміністративного примусу знаходить своє вираження у заходах, які визначаються правовими обставинами, що мають характер правових подій, тобто юридичних фактів, незалежних від правової поведінки. Суб'єктивна сторона визначається лише правовими обставинами, що можуть бути кваліфіко-

вані як правові дії, тобто як юридичні факти, що виникли внаслідок свідомої правової поведінки людини.

Оскільки захист прав людини є основним завданням правової держави, можна вести мову про те, що засноване на розумінні правового регулювання як одному з різновидів природного регулювання класичне римське право зазнало суттєвих змін в умовах його сучасної рецепції. Ці зміни відбулися у відношенні між його об'єктивними і суб'єктивними сторонами. У сучасну епоху закріплені в положеннях Імануїла Канта і інших творців ідеї правової держави принципи прав людини знаходять свій вираз не через природне, а через правове регулювання. При цьому вони виражаються у заходах комплексного характеру адміністративного примусу, що мають не лише суб'єктивну, а й об'єктивну сторону, тобто впливають на перебіг подій, що як залежать, так і не залежать від правової поведінки людини. Сутність розбіжності між природним і правовим регулюванням знаходить свій вираз у категорії "інтерес", що вперше з'являється у працях римського юриста Доміція Ульпіана [2, 124]. Якщо ця категорія була для нього фундаментальною для проведеного ним розподілу системи права на приватне (захищає приватні інтереси) і публічне (захищає публічні інтереси), то в подальшому у працях римських юристів Павла, Папініана, Пегаса і Сабіна постало питання про те, чи достатньою мірою класичне римське право поставило публічні інтереси на службу приватним.

При всебічному розгляді цієї проблеми вказаними правниками ними було зроблено висновок про те, що захист приватних інтересів у правових нормах закріплений явно недостатньо. Причиною цього було закріплення у приватному праві самих лише речових прав і відсутність у законодавстві гарантій дотримання пов'язаних з ними договірних зобов'язань. Це поставало внаслідок того, що головну роль у римському праві відводилося природному регулюванню, провідне місце в якому займали морально-етичні норми, що основний акцент ставили на дотриманні публічних зобов'язань. Внаслідок цього вказаними правознавцями було рекомендовано приватним особам при заключенні ними усіх договорів дотримуватися обов'язкового принципу встановлення у них добровільної неустойки, оскільки це було єдиною можливою загальною гарантією захисту приватних прав [10, 3].

Зрозуміло, що їхні поради щодо договірних відносин в цілому поширювалися і на відносини деліктного права зокрема, що виникали при цьому "ніби з договорів" (*quasi ex contractu*), і стосувалися також відносин адміністративно-правового регулювання. Дані відносини на той час займали окреме місце, оскільки були пов'язані з розподілом речових прав і не регулювалися ніякими договорами. Звідси можна вести мову про те, що у римському праві речі взагалі не розглядалися як капітал, тобто посідання речей не було пов-

ною приватною власністю у сучасному розумінні цього слова, тому що право власності на річ у сучасному праві за своєю сутністю розглядається як право власності на капітал, а капітал є продуктом договірних суспільних відносин. У цьому полягає й зміст розбіжностей між адміністративним примусом у римському і у сучасному праві, оскільки захист прав людини при проведенні заходів адміністративного примусу у римському праві не міг бути гарантованим ніякими суспільними і приватними договорами, отже можна вести мову також про те, що приватний інтерес захищений був у римському праві явно недостатньо.

Таким чином, категорія приватний інтерес не відігравала великої ролі у системі положень нормативно-правових актів за часів існування класичного римського права, хоча в подальшому, в умовах його рецепції, через праці римських юристів вона знайшла свій відбиток у вигляді основних положень, що визначають права людини, і закріпилася насамперед у працях засновників концепції європейської правової держави (Р. Штамmlера, Р. фон Моля, К. Т. Велькера, О. Бера, Ф. Ю. Шталя, Р. фон Гнейста та ін.), а потім і у створюваній за їхньою допомогою системі законодавства і права. Звідси ми можемо зробити висновок, що у сучасному українському і загальноєвропейському праві незважаючи на множинність суб'єктів, що здійснюють правовий вплив на суспільні відносини за допомогою адміністративного примусу, в кінцевому випадку основним суб'єктом впливу виступає все ж таки приватний інтерес.

§ 2. Об'єкти правового впливу

Загальну характеристику об'єктів правового впливу адміністративного примусу визначає наявність у них якісної і кількісної сторін, крізь призму яких відбувається юридична спрямованість його заходів на укріплення приватного інтересу. Подібно до суб'єктів адміністративного примусу, його об'єкти так само мають за свою ознаку множинність власного характеру, проте виявляється вона по-різному, в залежності від правових обставин. З кількісної сторони при вчиненні правових дій береться до уваги "чисельність сторін, щодо яких здійснюється застосування адміністративно-примусових заходів. Серед них є не лише фізичні, а й юридичні особи різноманітних форм власності та організаційно-правових форм" [4, 105], а з якісної сторони до уваги береться сутність правових дій, правові методи, які були при цьому використані, та їхня кінцева мета.

За своєю сутністю правовий вплив за допомогою адміністративного примусу характеризується тим, що він спрямований не лише на галузь адміністративних відносин у публічному праві, яку регулює адміністративне право, а й на інші публічно-правові галузі, отже також можна говорити про те,

що він має комплексний характер. Звідси використані при цьому правові методи походять не тільки з галузі адміністративного права, а й з інших галузей, отже можна вести мову про те, що комплексний характер адміністративного примусу знаходить свій вияв у комплексному характері його методів, оскільки ці методи також мають комплексний характер. На думку А. Т. Комзюка, вони можуть мати вигляд "морального, організаційно-правового, майнового, особистісного чи іншого впливу, допускається застосування фізичної сили і вогнепальної зброї". Він вважає, що "не можна погодитися і з обмеженням методів адміністративного примусу тільки засобами психологічного або фізичного впливу, оскільки, наприклад, в такому заході як огляд речей подібний вплив взагалі відсутній" [7, 33].

Сутність правового впливу за допомогою адміністративних методів знаходить свою реалізацію у його меті. Метою адміністративного примусу в українській правовій науці визначається "передбачення в свідомості результату, на який спрямовані дії" [4, 107], отже, на перше місце при визначенні поставленої перед адміністративним примусом мети висувається досягнутий внаслідок застосування конкретних заходів правовий результат. Це призводить до необхідності проведення аналізу різноманітних видів цих заходів, що повинно стати предметом окремої роботи. У даній роботі доцільно буде все ж таки перерахувати їх, вказавши на "багатоаспектну цільову спрямованість адміністративного примусу. Він передбачає не лише реакцію на правопорушення, а й їх превенцію, припинення, попередження та боротьбу з екстремальними подіями, тобто можна говорити про поєднання ретроспективного та перспективного аспектів мети адміністративного примусу" [4, там само].

Виходячи з цього об'єкти правового впливу за допомогою адміністративного примусу з урахуванням його мети класифікуються за наявністю основного (перспективного) або похідного (ретроспективного) її аспектів: таким чином вони розподіляються на основні і похідні. Перспективний аспект мети адміністративного примусу полягає у спрямованості його на боротьбу з екстремальними подіями і на заходи щодо упорядкування речових прав. Ретроспективний аспект мети адміністративного примусу полягає у його спрямованості на попередження і припинення правопорушень і на заходи, які містять в собі адміністративну відповідальність. Отже, звідси можна зробити висновок, що основною виглядає саме перспективна мета. За своєю сутністю вона полягає в тому, що адміністративний примус є основним засобом у механізмі правового регулювання, оскільки адміністративний примус визначає норми, на яких ґрунтуються основні права людини і визначаються основні принципи обмеження людських прав.

Щодо основних об'єктів правового впливу здійснюються "адміністративно-примусові заходи, не пов'язані із протиправними діями", а щодо

похідних об'єктів правового впливу - "адміністративно-примусові заходи, пов'язані із протиправними діями" [5, 122].

При цьому з точки зору римського права можна вести мову про надання публічною владою особам, відносно яких здійснюються заходи адміністративного примусу, певних послуг, мета яких полягає не у захисті їх від подій, що мають юридичні наслідки і настають незалежно від їхньої волі, або від юридичних наслідків їхніх власних дій шляхом застосування методів їхнього морального перевиховання, а у наданні їм публічного захисту від дій сторонніх (третіх) осіб, що можуть бути як протиправними, так і непротиправними. У цьому полягає особливість так званого попереднього захисту речових прав шляхом "*interdictum utrubi*" одного законного чи незаконного володільця певною річчю від іншого законного чи незаконного володільця у римському праві [11, 311-312], оскільки внаслідок порушення першим з них адміністративно-правових норм за своєю суттю настає дійсне або потенційне порушення їх відносно нього ж самого з боку інших осіб, що або мають, або не мають на це право.

Зрештою, основним об'єктам правового впливу публічна влада надає послуги, в яких адміністративний примус вживається для адміністративного визначення їхнього правового статусу, а похідним надає послуги, в яких адміністративний примус вживається для адміністративного попередження [8, 69-71], адміністративного припинення [9, 83-88] і для адміністративної відповідальності [1; 6]. На думку А. Т. Комзюка, сутність адміністративного примусу полягає в тому, що він "усуває аномалії протиправного або непротиправного характеру правової поведінки" [7, 36]. Проте з цим не можна погодитися, бо адміністративний примус не є засобом усунення випадкових явищ і аномалій у правовій поведінці приватної особи за допомогою заходів адміністративного попередження, адміністративного припинення і адміністративної відповідальності, а є правовою основою для всієї правової поведінки взагалі, оскільки адміністративний примус відіграє основну роль у визначенні правового статусу особи.

Висновки

Адміністративний примус здійснює правовий вплив на правову поведінку, яка у сучасному праві характеризується утвердженням партнерських відносин між державою та громадянином. Отже, адміністративний примус повинен розумітися через призму паритетних засад у відносинах приватних фізичних та юридичних осіб з органами публічної адміністрації. Для стабільного підвищення рівня довіри громадян до органів публічної адміністрації є необхідним зміцнення статусу приватних осіб у відносинах з органами публічної влади шляхом справедливого правового регулювання адміністративної

процедури. Для зміцнення цього статусу доцільним виглядає удосконалення механізму правового захисту приватних осіб у відносинах з публічною адміністрацією шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів і запровадження нової ідеології функціонування органів публічної влади як діяльності щодо забезпечення реалізації прав і свобод громадян, надання якісних державних і громадських послуг, оскільки кінцевою метою застосування заходів адміністративного примусу є захист населення від дій сторонніх третіх осіб, що здійснюють посягання на правовий статус особи.

Оскільки здатність людини бути носієм певних прав називається правоздатністю, а правоздатність визначає правовий статус особи, для характеристики ролі адміністративного примусу у визначенні правового статусу особи необхідно з'ясувати зміст правоздатності у римському праві. Зміст цивільної правоздатності римського громадянина охоплював два основних моменти: 1) *jus conubii* - право брати законний римський шлюб; 2) *jus commercii* - право бути учасником цивільного обороту. У сучасному праві право брати законний шлюб впливає з права бути учасником цивільного обороту, тобто цивільний оборот у сучасному праві відіграє основну роль. У римському праві право бути учасником цивільного обороту впливає з права бути власником будь-якого майна і на цьому ж праві тримається сучасне право власності як на своїй основі. Отже, правовий статус особи в кінцевому результаті полягає в її здатності бути носієм речових прав.

Як ми з'ясували, у римському і у сучасному праві право бути власником будь-якого майна набувається базово адміністративним шляхом, оскільки передумовою для його набуття є адміністративний примус, який застосовується для розмежування прав на посідання речей. Таким чином, право власності як у первинному, так і у своєму вторинному аспекті розглядається у ракурсі свого юридично невизначеному статусу, оскільки вважається, що з приводу речових прав у процесі особистих майнових і немайнових відносин завжди виникає спір, тому що функціонування ринкової економіки пов'язане з неухильним збільшенням боргових зобов'язань стосовно речей, які ведуть до циклічних економічних криз.

Речі у римському праві поділялися на *res corporales* - тілесні (ті, що сприймаються на дотик) і *res incorporales* - безтілесні (ті, що на дотик не сприймаються). В останньому випадку під безтілесними речами розумілися особисті майнові і немайнові права (право на особисту честь і гідність, право вимоги, сервітути, право спадкування і будь-яке право, що виникає з договорів). Отже, у римському праві взаємозв'язок між речами і договірними відносинами розумівся односторонньо, а у чинному законодавстві - є двостороннім. Різниця між ними полягає в тому, що коли у римському праві права набувалися лише адміністративним шляхом, то у сучасному праві адміністра-

тивним шляхом набувається лише визначення правового статусу особи, а права набуваються як адміністративним, так і договірним шляхом. Якщо правовий статус речей або невизначений, або є спірним щодо підстав їхнього набуття, права набуваються адміністративним шляхом. Якщо правовий статус речей визначений - права набуваються договірним шляхом.

Закріплення прав на речі як і у римському, так і у сучасному праві відбувається лише адміністративним шляхом. Для цього також потрібен адміністративний примус, який полягає в отриманні особою адміністративних підстав і повноважень для захисту своїх прав на речі. Для внесення будь-яких змін до свого статусу особі необхідно у встановленому порядку закріпити набуті юридичні права для того, щоб в подальшому мати спроможність реалізувати своє право через договірні відносини. З вищевикладеного випливає, що проведення заходів адміністративного примусу є необхідною передумовою для виникнення юридичних зобов'язань, які забезпечуються за допомогою механізму правореалізації і постають правовою основою для системи законодавства і права в цілому.

З вище викладеного випливає, що основні положення даної статті містяться у визначенні поняття адміністративного примусу і у його ознаках, які знаходять своє вираження у його правовій перспективі:

I. Адміністративний примус - це особливий, комплексний, об'єктивно необхідний та суб'єктивно обумовлений різновид публічно-правового примусу, що відбувається у формі правових дій уповноважених публічною владою суб'єктів приватного і публічного права для закріплення ними своїх особистих майнових і немайнових прав або для закріплення внесених змін у свої особисті майнові і немайнові права. Ці правові дії можуть реалізовуватися шляхом надання публічною владою таким суб'єктам адміністративних послуг. Сутність цих правових дій знаходить свій вираз у формі правового впливу на суспільні відносини і вони мають місце до моменту визначення усіх питань, пов'язаних з закріпленням чи зі зміною суб'єктами приватного і публічного права їхнього правового статусу у безспірному (нотаріальному) чи судовому порядку;

II. Адміністративний примус має наступні ознаки:

- 1) матеріальні норми адміністративного примусу носять безспірний характер;
- 2) процесуальні норми мають спрощену процедуру застосування;
- 3) зміст адміністративного примусу полягає в тому, що він здійснюється від імені держави, тобто має офіційний (владний) характер;

4) правовий вплив реалізується у формі розмежування повноважень громадян та компетенції органів публічної влади, оскільки первинними суб'єктами правозастосування виступають приватні особи, а вторинними - органи виконавчої гілки публічної влади;

5) основним суб'єктом впливу за допомогою його норм виступає приватний інтерес, оскільки його правозастосування на первинному рівні відбувається у формі використання приватними особами делегованих їм публічною владою повноважень;

6) його правозастосування на вторинному рівні відбувається у формі надання публічною владою адміністративних послуг;

7) правовий вплив характеризується множинністю суб'єктів і об'єктів приватного і публічного права, які здійснюють правозастосування адміністративно-правових норм;

8) між суб'єктами і об'єктами правозастосування не існує публічного і приватного підпорядкування;

III. Правова перспектива адміністративного примусу полягає у тому, що він є основою для всіх видів примусу у публічному праві і в якості способу вирішення конфліктів між індивідами у безспірному порядку є основною ознакою публічної влади в цілому. Отже, адміністративно-примусова реформа є не тільки основою для проведення реформи у всій галузі, що визначає примус у публічному праві, а й основою для реформування публічної адміністрації взагалі. Правову перспективу адміністративного примусу доцільно закріпити на законодавчому рівні, визначивши статус адміністративного примусу шляхом розробки відповідних нормативно-правових документів, панівне місце серед яких повинен посідати Адміністративно-процедурний Кодекс, який має стати загальним регулятором адміністративно-примусових відносин. У спеціальних законодавчих актах слід визначити конкретні заходи, які регулюватимуть окремі його процедури.

Список використаної літератури:

- 1) Адміністративна відповідальність: навч. посіб. / За заг. ред. Т. О. Коломoeць. - К.: Істина, 2011. - 184 с.
- 2) Андрушко І. П. Категорія "інтерес" у конституційному праві: поняття та зміст // Бюлетень міністерства юстиції України. - 2011. - № 10 (жовтень). - С. 122-131.
- 3) Кант, И. Сочинения: [в 8 т.т.] / Т. 6. М.: Чоро, 1994. - 613 с.
- 4) Коломoeць Т. Адміністративний примус в публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації [Монографія] / За заг. ред. В. К. Шкарупи. - Запоріжжя: "Поліграф", 2004. - 404 с.
- 5) Коломoeць Т. Щодо доцільності системного підходу при дослідженні потенціалу адміністративного примусу в публічному праві України // Право України. - 2003. - № 5. - С. 120-124.

6) Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посіб. - К.: Юрінком Інтер, 2008. - 256 с.

7) Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації [Монографія] / За заг. ред. О. М. Бандурки. - Харків: вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. - 336 с.

8) Кривенко О. Юридична природа адміністративно-попереджувальних заходів // Підприємництво, господарство і право. - 2006. - № 5. - С. 69-71.

9) Кулешов О. О. Застосування адміністративною службою міліції примусових заходів припинення правопорушень // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. - Донецьк, 2004. - Вип. 1. - С. 83-88.

10) Пергамент М. Я. Договорная неустойка и интерес в римском и современном гражданском праве. - Одесса: «Экономическая» типография, 1899. - 349 с.

11) Підпригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право: підручник. - К.: Юрінком Інтер, 2006. - 512 с.